EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

İKİNCİ BÖLÜM

ERÇİN / TÜRKİYE DAVASI

(Başvuru no. 44621/19)

KARAR

Madde 3 (esas) • İnsanlık dışı veya aşağılayıcı muamele • Mahkemenin, askerlik hizmeti sırasında başvuranın geçirdiği epilepsi nöbetinde ve sonrasındaki sağlık komplikasyonlarında Hükümetin sorumluluğunu tespit edememesi • Askere alım sürecindeki eksikliklerin, özünde bu tür bir sorumluluk doğuramayacak olması • Epilepsi nöbeti sonrasında başvuranın tıbbi ihtiyaçlarını karşılamak üzere zamanında ve kapsamlı çabaların gösterilmesi, hastane tedavisinin sağlanması ve nihayetinde askerlik hizmetinden terhis edilmesi
Madde 6 § 1 (medeni hukuk yönü) • Mahkemeye erişim hakkının özünün zedelenmesi • Başvurana hükmedilen manevi tazminatın tamamını aşarak onu eriten vekalet ücreti yüklenmesini haklı kılan önemli nedenlerin bulunmaması
Madde 6 § 1 (medeni hukuk yönü) •Askeri Yüksek İdare Mahkemesinin bağımsızlık ve tarafsızlıktan yoksun olması • Heyette yer alan askeri üyelerin, askeri hâkim olarak yeterli anayasal güvenceden yararlanmamış olması

Yazı İşleri Müdürlüğü tarafından hazırlanmıştır. Mahkeme açısından bağlayıcılığı bulunmamaktadır.

STRAZBURG

9 Haziran 2026

İşbu karar, Sözleşme'nin 44. maddesinin 2. fıkrasında öngörülen koşullar çerçevesinde kesinleşecektir. Bazı şekli değişikliklere tabi tutulabilir.

© T.C. Adalet Bakanlığı, 2026. Bu gayri resmî çeviri, Adalet Bakanlığı, İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı tarafından yapılmış olup, Mahkeme açısından bağlayıcılığı bulunmamaktadır. Bu çeviri, davanın adının tam olarak belirtilmiş olması ve yukarıdaki telif hakkı bilgisiyle beraber olması koşulu ile Adalet Bakanlığı, İnsan Hakları Dairesi Başkanlığına atıfta bulunmak suretiyle ticari olmayan amaçlarla alıntılanabilir.

Erçin / Türkiye davasında,

Başkan
Arnfinn Bårdsen,
Hâkimler,
Saadet Yüksel,
Jovan Ilievski,
Oddný Mjöll Arnardóttir,
Gediminas Sagatys,
Juha Lavapuro,
Hugh Mercer
ve *Bölüm Yazı İşleri Müdür Yardımcısı* Dorothee von Arnim'in katılımıyla
Daire hâlinde toplanan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (İkinci Bölüm),

Türk vatandaşı Hikmet Erçin'in ("başvuran"), 17 Temmuz 2019 tarihinde, Türkiye Cumhuriyeti aleyhine, İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına ilişkin Sözleşme'nin ("Sözleşme") 34. maddesi uyarınca Mahkemeye yapmış olduğu başvuruyu (no. 44621/19);

Başvuranın sağlık durumuna rağmen askere alınmasına, mahkemeye erişim hakkına ve Askeri Yüksek İdare Mahkemesinin bağımsız ve tarafsız olmadığı iddiasına ilişkin şikâyetlerin Türk Hükümetine ("Hükümet") bildirilmesine ve başvurunun geri kalan kısmının kabul edilemez olduğuna dair kararı;

Tarafların görüşlerini dikkate alarak;

19 Mayıs 2026 tarihinde gerçekleştirilen kapalı müzakereler sonrasında,

Anılan tarihte kabul edilen aşağıdaki kararı vermiştir:

GİRİŞ

1. Dava, başvuranın sağlık durumuna rağmen askere alınması ve askere kabul edilmesi sonrasında yetkililer tarafından hastaneye sevk edilmediği

iddiası ile ilgilidir. Ayrıca, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi önünde görülen yargılamaların adilliği – özellikle, başvuranın, lehine hükmedilen tazminat miktarını aşan ücretleri ödemekle yükümlü tutulmasına ilişkin şikâyetleri ve ulusal mahkemenin bağımsız ve tarafsız olmadığı iddiası- ile ilgilidir. Başvuran, Sözleşme'nin 1, 3, 5 ve 6. maddelerine dayanmıştır.

OLAY VE OLGULAR

2. Başvuran, 1992 doğumlu olup, Şanlıurfa'da ikamet etmektedir. Mahkeme önünde, İzmir Barosuna kayıtlı Avukat N. Paşa tarafından temsil edilmiştir.

3. Hükümet ise kendi görevlisi olan Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı İnsan Hakları Dairesi eski Başkanı Hacı Ali Açıkgül tarafından temsil edilmiştir.

4. Dava konusu olaylar aşağıdaki şekilde özetlenebilir.

I. DAVANIN GEÇMİŞİ

5. Harran Üniversitesi Araştırma ve Uygulama Hastanesi tarafından 21 Aralık 2004 tarihinde düzenlenen sağlık raporuna göre, başvuran epilepsi hastası olup %65 oranında engellidir ve sürekli olarak ilaç kullanmaktadır. Başvuran, okuryazar olmadığını ileri sürmektedir.

6. Başvuran, zorunlu askerlik hizmeti işlemlerini tamamlamak üzere 26 Eylül 2011 tarihinde Siverek Askerlik Şubesine ("Askerlik Şubesi") kaydolmuştur. Aynı gün, yoklama işlemleri kapsamında sağlık kontrolünden geçirilmek üzere Siverek Sağlık Ocağına sevk edilmiştir. Başvuran burada, iddiaya göre üçüncü bir kişinin yardımıyla, sağlık durumu hakkında bir bilgi formu doldurmuştur. Başvuran, bilgi formunu doldururken herhangi bir sağlık sorunu ve sağlık raporu bulunup bulunmadığına ilişkin soruları evet; herhangi bir ilaç kullanıp kullanmadığı, sağlığıyla ilgili herhangi bir endişesinin olup olmadığı ve son üç yıl içinde hastanede yatıp yatmadığı

yönündeki soruları ise hayır olarak yanıtlamıştır. Başvuran, müteakip sağlık muayenesi sırasında, kendisini muayene eden doktora 21 Aralık 2004 tarihli sağlık raporunu (bk. yukarıda 5. paragraf) sunmamıştır. Muayenenin sonunda, doktor (S.O. isimli), başvuranın askerliğe elverişli olduğu yönünde bir rapor düzenlemiştir. Varılan bu sonuç, "A.E." (askerliğe elverişli) şeklinde bir kısaltmayla kayda geçirilmiştir. Başvuran, raporun sonunda yer alan ve "Ekteki bilgi formunda yer alan bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim ve hakkımda verilen sağlık kararına itiraz etmiyorum." şeklindeki önceden yazılmış standart metni imzalamıştır.

7. Başvuran, 26 Ağustos 2012 tarihinde Manisa Kırkağaç Jandarma Komutanlığına katılmış ve zorunlu askerlik hizmetine başlamıştır. İlgili, 27 Ağustos 2012 tarihinde olağan giriş muayenesinden geçirilmiştir. Başvuranı muayene eden doktor, "Er ve Erbaş Bedeni Yeterlilik Gelişme Kartı" başlıklı formu doldurarak "spora elverişli değildir" seçeneğini işaretlemiş ve el yazısıyla "epilepsi – nöroloji polikliniğine sevk" ibaresini eklemiştir. Başvuranın beyanlarına göre, kendisi Jandarma Komutanlığının revirinden epilepsi ilacı talep etmiş; ancak talebi reddedilmiştir.

8. Başvuran, 2 Eylül 2012 tarihinde epilepsi nöbeti geçirmiştir. Jandarma Komutanlığında tutulan kayıtlara göre, başvuran merdivenlerden çıkarken bilincini kaybetmiş ve düşmüştür. Başvuranın düştüğü sırada başını ve vücudunun sağ tarafını yere çarpmış olabileceği düşünülerek, olay yerine ambulans çağrılmıştır. Başvuran öncelikle ambulansla alay revirine götürülmüştür. Birkaç dakika sonra bilinci açıldığında, epilepsi ilaçlarının yanında olmadığını belirttiği; ancak bu durumu üstlerinden hiçbirine bildirmediğini ifade etmiştir. Askere alındığından bu yana başka herhangi bir epilepsi nöbeti geçirmediğini de beyan etmiştir.

9. Başvuran, epilepsi nöbetlerinin sıklaşması üzerine derhal bir devlet hastanesine sevk edilmiş ve yatarak tedavi altına alınmış; burada Nöroloji Yoğun Bakım Ünitesine yatırılmıştır. Başvuran, 4 Eylül 2012 tarihinde İzmir'de başka bir hastaneye nakledilmiş ve 12 Eylül 2012 tarihine kadar

yoğun bakım ünitesinde tutulmuştur. Başvuranın tedavisine daha sonra aynı hastanenin Nöroloji Servisinde devam edilmiştir. Başvuran, 21 Eylül 2012 tarihinde nefes darlığı ve damar tıkanıklığı nedeniyle boğazından ve kolundan ameliyata alınmıştır. 22 Eylül 2012 tarihinde Nöroloji Servisinden çıkarılarak Kulak Burun Boğaz Polikliniğine alınmıştır. Başvuran, anılan tarihten 16 Mayıs 2013 tarihine kadar uzun süreler boyunca hastanede yatarak tedavi görmüş ve bu süre zarfında boğazından birkaç kez ameliyata alınmıştır.

10. 1 Temmuz 2013 tarihinde Gülhane Askeri Tıp Akademisi (GATA) Sağlık Kurulu tarafından düzenlenen sağlık raporunda, başvuranın askerliğe elverişli olmadığı belirtilmiştir. Bu durumu takiben terhis edilmiştir.

II. BAŞVURANIN ŞİKÂYETLERİ ÜZERİNE BAŞLATILAN CEZA SORUŞTURMASI

11. Başvuran, 25 Şubat 2013 tarihinde Siverek Cumhuriyet Başsavcılığına suç duyurusunda bulunarak, epilepsi nöbeti geçirmesine ve yaralanmasına yol açan tıbbi ihmalde sorumluluğu bulunan kişiler hakkında ceza soruşturması başlatılmasını talep etmiştir.

12. Siverek Cumhuriyet savcısı, 6 Haziran 2013 tarihinde başvuranı müşteki sıfatıyla dinlemiştir. Başvuran, Askerlik Şubesine ilk kaydını yaptırdığı sırada görevlilere epilepsi hastası olduğunu ve askerlik yapmaması gerektiğini bildirdiğini ifade etmiştir. Bunun üzerine sağlık ocağında muayene edilmiştir. Altı aylık bir gecikmenin ardından askerlik şubesine yeniden kaydını yaptırmış ve Diyarbakır Askeri Hastanesine sevkini talep etmiştir. Ancak hastaneye sevk edilmemiş; Manisa Jandarma Komutanlığına katılmak zorunda kalmış, burada kendisine düzenli ilaç verilmemiştir. Epilepsi nöbeti geçirmiş; yoğun bakımda kalmak zorunda kalmış ve sekiz ameliyat geçirmiştir (bk. yukarıda 8 ve 9. paragraflar). Askere alınmadan önce Diyarbakır Askeri Hastanesine sevk edilmiş olsaydı, sonrasında

meydana gelen olayların hiçbirinin yaşanmamış olacağını ifade ederek, Askerlik Şubesindeki görevliler hakkında şikâyetçi olmak istemiştir.

13. Bunun ardından Siverek Cumhuriyet savcısı, Doktor S.O. hakkındaki dosyayı (bk. yukarıda 6. paragraf), Askerlik Şubesindeki diğer görevlilere ilişkin dosyadan ayırmıştır. Doktor S.O. hakkındaki soruşturmaya Siverek Cumhuriyet savcısı tarafından yürütülmeye devam edilmiş; diğer görevlilere ilişkin dosya ise Askeri Savcılığa gönderilmiştir.

A. Doktor S.O. Hakkındaki Soruşturma

14. Siverek Cumhuriyet savcısı 13 Temmuz 2013 tarihinde, 4483 sayılı Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun ("4483 sayılı Kanun") uyarınca, Doktor S.O. hakkındaki dosyayı Siverek Kaymakamlığına ("Kaymakamlık") göndermiştir.

15. Kaymakamlığın ön incelemesi kapsamında, soruşturmacı olarak görevlendirilen bir doktor tarafından 23 Ağustos 2013 tarihinde Doktor S.O.nun ifadesi alınmıştır. Doktor S.O., 26 Eylül 2011 tarihinde başvurana kronik rahatsızlığı veya sürekli kullandığı bir ilaç olup olmadığını sorduğunu; başvuranın ise böyle bir rahatsızlığı olduğuna veya düzenli ilaç kullandığına dair herhangi bir beyanda bulunmadığını savunmuştur. Doktor S.O., başvuranın yakınları tarafından da kendisine herhangi bir sağlık raporu sunulmadığını belirtmiştir (bk. yukarıda 6. paragraf). Başvuranın fiziki ve nörolojik muayenesini yapmış; patolojik sorunlara işaret eden herhangi bir bulgu tespit etmemiştir. Epilepsi, fiziki veya nörolojik muayeneyle teşhis edilemeyen ve ilgili kişi tarafından beyan edilmediği sürece tespit edilemeyen bir hastalıktır. Doktor S.O., yükümlülerin sağlık muayeneleri sırasında, bir yükümlünün kronik rahatsızlığı veya uzman bir doktorun müdahalesini gerektiren bir sorunu olduğunu belirtmesi hâlinde, rutin olarak hastanenin ilgili uzmanlık servisine sevk edildiğini ifade etmiştir. Doktor S.O. ayrıca, kayıtlar incelendiğinde, başvuranın muayene olduğu gün, sırt ağrısından

yakınan bir başka kişinin de hastanenin ortopedi servisine sevk edildiğinin görüleceğini belirtmiştir.

16. Ön incelemeyi yürüten doktor 26 Ağustos 2013 tarihinde, esas olarak Doktor S.O.nun beyanlarını tekrarlayan bir ön inceleme raporu düzenlemiş ve Kaymakamlığın ilgili hakkında soruşturma izni vermesine gerek olmadığı sonucuna varmıştır.

17. Kaymakamlık 18 Eylül 2013 tarihinde, ön inceleme raporuna dayanarak Doktor S.O. hakkında soruşturma izni verilmemesine karar vermiştir.

18. Gaziantep Bölge İdare Mahkemesi 18 Aralık 2013 tarihinde, başvuranın anılan karara karşı yaptığı itirazı kabul ederek bu kararı iptal etmiştir. Bölge İdare Mahkemesi, başvuranın iddia ettiği üzere (bk. yukarıda 12. paragraf), engellilik durumuna ilişkin sağlık raporunun (bk. yukarıda 5. paragraf) Askerlik Şubesi kayıtlarında bulunup bulunmadığını Kaymakamlığın tespit etmediğini belirtmiştir. Mahkeme ayrıca, raporun hakikaten kaydedilmiş olması durumunda, Kaymakamlığın, Doktor S.O.nun Askerlik Şubesi kayıtlarına erişim sağlayıp sağlayamadığını ve söz konusu sağlık raporunu dikkate almama gerekçelerini kararında açıkça ortaya koymakla yükümlü olduğuna hükmetmiştir.

19. Kaymakamlık, 12 Mart 2014 tarihinde, önceki kararında (bk. yukarıda 16 ve 17. paragraflar) dayandığı gerekçeleri yineleyerek, bir kez daha Doktor S.O. hakkında soruşturma izni verilmemesine karar vermiştir.

20. Siverek Cumhuriyet savcısı, 19 Haziran 2014 tarihinde, 4483 sayılı Kanun uyarınca Doktor S.O. hakkında kovuşturmaya yer olmadığına karar vermiştir (bk. yukarıda 14. paragraf). Kaymakamlığın, Doktor S.O. hakkında soruşturma izni verilmemesine karar verdiğini ve başvuranın bu karara itiraz etmemesi nedeniyle söz konusu kararın kesinleştiğini belirtmiştir. Başvuranın, Cumhuriyet savcısının bu kararına karşı yaptığı itiraz, Siverek Sulh Ceza Hakimliğince 11 Ağustos 2014 tarihinde reddedilmiştir.

B. Askerlik Şubesindeki Görevlilerinin Eylemlerine İlişkin Soruşturma

21. Diyarbakır Askeri savcısı, belirtilmeyen bir tarihte, başvuranın şikâyetleriyle ilgili olarak soruşturma başlatmıştır. Bu soruşturma kapsamında, başvuranın Diyarbakır Askeri savcısına verdiği ifadesinde, Askerlik Şubesinde kendisine bilgi formu verildiğini, ancak söz konusu formun ne amaçla düzenlendiğini anlamaksızın sağlık ocağına götürdüğünü beyan etmiştir. Başvuran, formu üçüncü bir kişiye doldurttuğunu (bk. yukarıda 6. paragraf) ve sonrasında Doktor S.O.ya götürdüğünü, doktorun, kendisine herhangi bir soru sormadan formu imzaladığını ifade etmiştir. Başvuran, askerliğe elverişli olduğuna dair sağlık raporuna o dönemde itiraz etmemiştir. Ancak yaklaşık on gün sonra engellilik durumuna ilişkin sağlık raporunu ibraz etmeyi unuttuğunu fark etmiş ve söz konusu raporu Askerlik Şubesine teslim etmiştir.

22. Soruşturma evresinde Diyarbakır Askeri savcısı ayrıca, ilgili görevlilerin kusurunun bulunmadığı sonucuna varan bir bilirkişi raporu almıştır.

23. Diyarbakır Askeri savcısı 12 Kasım 2013 tarihinde, ilgili görevliler hakkında kovuşturmaya yer olmadığına karar vermiştir. Askeri savcı, başvuranın, bilgi formunda herhangi bir ilaç kullanıp kullanmadığı sorularına olumsuz yanıt verdiğini, askerliğe elverişli olduğuna dair rapora itiraz etmediğini ve engellilik durumuna ilişkin sağlık raporunu ilerleyen bir aşamada Askerlik Şubesine ibraz ettiğini kanıtlayamadığını tespit etmiştir. Bu doğrultuda, başvuranın askere alınması sürecinde izlenen usulün kanuna uygun olduğu ve ilgili görevlilerin ihmal veya kusurunun bulunmadığı sonucuna varılmıştır.

24. Diyarbakır Askeri Mahkemesi 31 Ocak 2014 tarihinde, başvuranın Diyarbakır Askeri savcısının kararına karşı yaptığı itirazı reddetmiştir. Askeri Mahkeme bu kararında, soruşturma aşamasında başvuranın iddia ettiği gibi

okuryazar olup olmadığının tespiti amacıyla çeşitli müdürlüklerden belgeler temin edildiğini belirtmiştir (bk. yukarıda 5. paragraf). İlgilinin okuryazar olduğuna işaret eden herhangi bir emare bulunmadığı tespit edilmiştir. Başvuran sağlık ocağındaki formu üçüncü bir kişinin yardımıyla doldurmuş olup form üzerindeki imza kendisine ait olmamakla birlikte, Askerlik Şubesindeki görevlilerin (kendisine yalnızca bilgi formunu veren ve formun doldurulmasına iştirak etmeyen kişilerin) kusuru bulunmamaktadır.

III. ASKERİ YÜKSEK İDARE MAHKEMESİ ÖNÜNDEKİ TAZMİNAT DAVASI

25. Başvuran 16 Temmuz 2013 tarihinde, Askeri Yüksek İdare Mahkemesinde ("Askeri İdare Mahkemesi") Millî Savunma Bakanlığı ile Jandarma Genel Komutanlığı aleyhine dava açarak 20.000 Türk lirası (TRY) maddi tazminat ile 100.000 Türk lirası manevi tazminat talebinde bulunmuştur. Başvuran, Askerlik Şubesindeki görevlilere sağlık durumu hakkında bilgi vermiş olmasına rağmen askerliğe elverişli bulunduğunu ileri sürmüştür. Askere alınmasını takiben epilepsi hastası olduğunun tespit edildiğini, buna rağmen anılan rahatsızlığının tedavisinde ihtiyaç duyduğu ilacın kendisine verilmediğini belirtmiştir. Netice itibarıyla epilepsi nöbeti geçirmiş ve bu durum ciddi komplikasyonlara yol açmıştır. Devlet idaresinin "hizmet kusuru" işlediğini (kamu hizmetinin sunulmasında yetersiz şekilde hareket ettiğini) ve bu nedenle tazminat sorumluluğu doğduğunu ileri sürmüştür.

26. Millî Savunma Bakanlığı ve Jandarma Genel Komutanlığı, adresleri ilgili davalı idarelerin adresleri olarak gösterilen avukatlar tarafından temsil edilmiştir.

27. Başvuranın adli yardım istemi 31 Temmuz 2013 tarihli kararla kabul edilmiştir.

28. Askeri İdare Mahkemesi 17 Eylül 2014 tarihinde, başvuranın talebini kısmen kabul etmiştir. Mahkeme, askerliğe elverişliliğin tespitine ilişkin ilgili mevzuatı özetledikten sonra, bir kişinin askerliğe elverişli olup olmadığına karar verilmeden önce, ilgili kişinin beyan ettiği sağlık sorunlarına ilişkin -gerekli görülmesi halinde- ileri tetkik ve muayenelerin yapılması gerektiğini belirtmiştir. Başvuran 26 Eylül 2011 tarihli bilgi formunu doldururken %65 oranında engelli olduğunu gösteren sağlık raporunu ibraz etmemiş ve askerliğe elverişli olduğu yönündeki tespite de itiraz etmemiştir. Bununla birlikte, başvuran aynı bilgi formunda, herhangi bir sağlık sorunu ve sağlık raporu olup olmadığına ilişkin sorulara olumlu cevap vermiştir (bk. yukarıda 5 ve 6. paragraflar). Ayrıca başvurana göre, söz konusu süreçte yetkililer, epilepsi hastası olduğuna ilişkin beyanlarını dikkate almamıştır. Bu doğrultuda, devlet idaresinin, başvuranın askerliğe elverişli olup olmadığını tespit etmek amacıyla ileri tetkik ve muayeneler yaptırmaması "hizmet kusuru" teşkil etmiştir.

29. Askeri İdare Mahkemesi, başvuranın askere alınmasının ardından yetkililerin iddia edilen ihmallerine ilişkin iddiaları yönünden, başvuranın epilepsi tanısının askere alınmasından hemen sonra konulduğunu, hastaneye sevk kararı ile fiili sevki arasında geçen sürenin -özellikle söz konusu dönem içerisinde bir günün (30 Ağustos 2012) resmî tatil olması göz önünde bulundurulduğunda- oldukça kısa olduğunu belirtmiştir (bk. yukarıda 7-9. paragraflar). Başvuran, kullanmakta olduğu ilacı yetkililere bildirmemiş; fakat rahatsızlığı tespit edildikten sonra yetkililer kendisine ihtiyaç duyduğu her şeyi sağlamıştır. Bu doğrultuda, başvuranın askerliğe alınmasını izleyen dönemde herhangi bir "hizmet kusuru" söz konusu olmamıştır.

30. Askeri İdare Mahkemesi, başvuranın askerlik hizmeti öncesinde veya sonrasında çalıştığını ortaya koymamış olması ve hastanede yattığı süre boyunca kendisine refakat eden aile üyelerinin yaptığı iddia edilen masrafları belgelendirememesi nedeniyle, maddi tazminat talebinin reddine karar vermiştir. Mahkeme, başvuranın epilepsi hastası olmasına rağmen askere

alınmış olması nedeniyle, er olarak geçirdiği süre çok kısa olsa dahi, belli bir manevi zarara uğramış olması gerektiği kanaatinden hareketle, kendisine manevi tazminat olarak 3.000 Türk lirası (ilgili dönemdeki döviz kuruna göre yaklaşık 1.052 avro) ödenmesine hükmetmiştir. Vekalet ücreti yönünden Mahkeme, devlet idaresinin başvurana 1.500 Türk lirası (yaklaşık 526 avro) ödemesine hükmetmiştir; bununla birlikte, başvuranın da devlet idaresine 3.900 Türk lirası (yaklaşık 1.368 avro) ödemesine karar vermiştir. Ulusal mahkeme bu ikinci tutarı hesaplarken, -Avukatlık Asgari Ücret Tarifesinin 10. maddesi uyarınca- başvuranın, devlet idaresine (i) reddedilen maddi tazminat talepleri yönünden (659 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin 14. maddesi ve Avukatlık Asgari Ücret Tarifesinin 12. maddesi gereğince, bu kalem altında talep edilen miktar üzerinden yasal oran uygulanmak suretiyle hesaplanan) 2.400 Türk lirası (yaklaşık 842 avro) ile (ii) reddedilen manevi tazminat talepleri yönünden maktu 1.500 Türk lirası (yaklaşık 526 avro) ödemesi gerektiğine hükmetmiştir.

31. Askeri İdare Mahkemesinin bir başka dairesi, 3 Haziran 2015 tarihinde, başvuranın karar düzeltme istemini, kararın ilgili kanuna uygun olduğu gerekçesiyle reddetmiştir.

IV. ANAYASA MAHKEMESİ ÖNÜNDEKİ YARGILAMA

32. Başvuran 5 Mart 2014 tarihinde, Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunarak, sağlık durumuyla ilgili olarak yetkililerin iddia edilen ihmali ile adli makamların, suç duyurusu ve idari dava hakkındaki kararları nedeniyle, yükümlülere yönelik kötü muamele yasağının ihlal edildiğinden şikâyetçi olmuştur. Başvuran ayrıca, Askeri İdare Mahkemesinin bağımsızlık ve tarafsızlıktan yoksun olduğu iddiası ışığında adil yargılanma hakkının ihlal edildiğini ileri sürmüştür. Son olarak, anılan mahkemenin kararı (kendisini, lehine hükmedilen tazminat miktarından daha yüksek tutarda bir vekalet ücreti ödemekle yükümlü kılan) nedeniyle mahkemeye erişim hakkının ihlal

edildiğini savunmuştur. Başvuran, 2015 yılında benzer şikâyetlerde bulunarak iki ayrı bireysel başvuru daha yapmıştır.

33. Anayasa Mahkemesi 23 Ocak 2019 tarihli kararıyla, başvuranın yaptığı üç başvuruyu birleştirmiş ve ardından reddetmiştir. Anayasa Mahkemesi, başvuranın kötü muamele yasağına ilişkin şikâyeti bakımından öncelikle davanın, Devletin başvuranın sağlık durumuyla ilgili öngörülebilir tedbirleri alma ve uğradığı zararın giderilmesini sağlayabilecek etkili bir yargı mekanizması kurma yönündeki pozitif yükümlülüğüyle ilgili olduğunu belirtmiştir. Anayasa Mahkemesi, başvuranın sağlık durumunu Askerlik Şubesindeki yetkililere bildirip bildirmediği hususunun taraflar arasında ihtilaf konusu olduğunu kaydetmiştir. Başvuran bu konuda çelişkili beyanlarda bulunmuş olmakla birlikte, Diyarbakır askeri savcısına verdiği ifadeye göre, sağlık durumuna ilişkin sağlık raporunu ilk muayenesinden on gün sonra Askerlik Şubesine teslim etmiştir. Dolayısıyla, başvurana ilgili belgeleri sunma imkânının tanınmadığı veya yetkililerin bu belgeleri incelemediği söylenemez. Bununla birlikte, başvuran askere alındıktan hemen sonra sağlık durumunu yetkililere bildirmiş ve kendisini muayene eden doktor tarafından hastaneye sevk edilmiş olmasına rağmen, ancak epilepsi nöbet geçirmesi sonrasında hastaneye nakledilmiştir (bk. yukarıda 7-9. paragraflar). Askeri İdare Mahkemesi “hizmet kusuru” bulunduğunu kabul etmiş ve başvuran lehine manevi tazminat olarak 3.000 Türk lirasına hükmetmiştir (bk. yukarıda 30. paragraf). Bu nedenle, başvuran artık kötü muamele yasağının ihlal edildiği iddiası bakımından mağdur olarak değerlendirilemezdi.

34. Başvuranın, lehine hükmedilen tazminat miktarını aşan vekalet ücreti ödemekle yükümlü tutulması nedeniyle mahkemeye erişim hakkının ihlal edildiği iddiasına ilişkin olarak Anayasa Mahkemesi, davaların reddedilmesi hâlinde devlet idaresinin avukatları lehine vekalet ücretine hükmedilmesinin kanunla düzenlendiğini belirtmiştir. Ayrıca, 1602 sayılı Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Kanunu’nda Nisan 2013’te —yani başvuran Askeri İdare

Mahkemesinde dava açmadan önce— yürürlüğe giren bir değişiklik ile, yargılama sürecinde ilk parasal alacak hakkının miktarını artırmak mümkün hale gelmiştir. Vekalet ücretlerinin dava dilekçesinde belirtilen miktar üzerinden hesaplanması nedeniyle, başvuranın söz konusu davayı açarken daha düşük bir talepte bulunması ve ardından yargılama sırasında talebini artırması mümkündü; bu durum, daha düşük vekalet ücreti ödenmesine yol açabilirdi. Başvuran, bu yolu izlememeyi kendi özgür iradesiyle seçmiştir. Buna göre, başvurana yüklenen vekalet ücretleri orantısız nitelikte değildir. Anayasa Mahkemesi, başvuranın mahkemeye erişim hakkına ilişkin şikâyetinin açıkça dayanaktan yoksun olması nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir.

35. Askeri İdare Mahkemesinin bağımsız ve tarafsız olmadığı iddiasına ilişkin olarak Anayasa Mahkemesi, bu konudaki önceki kararlarına atıfta bulunmuş ve söz konusu mahkemelerin bağımsızlığına ve tarafsızlığına halel getirecek nitelikte herhangi bir hususun bulunmadığı sonucuna varmıştır. Söz konusu şikâyet de açıkça dayanaktan yoksun olması nedeniyle kabul edilemez bulunmuştur.

İLGİLİ HUKUKİ ÇERÇEVE

I. 1111 SAYILI ASKERLİK KANUNU

36. 1111 sayılı Askerlik Kanunu'nun, 7179 sayılı Askeralma Kanunu'nun 26 Haziran 2019 tarihinde yürürlüğe girmesiyle yürürlükten kaldırılan ilgili hükümleri aşağıdaki şekildedir:

Madde 1

"Türkiye Cumhuriyeti tebaası olan her erkek, işbu kanun mucibince askerlik yapmağa mecburdur."

Madde 10

"Askerlik yükümlülüğüne tabi tutulma ve bu yükümlülüğün nasıl yerine getirilmiş sayılacağına dair esaslar aşağıda gösterilmiştir:

...

(8) Türk Silahlı Kuvvetleri Sağlık Yeteneği Yönetmeliğine (86/11092 sayılı ve 24 Kasım 1986 tarihli) göre bedeni kabiliyeti askerliğe elverişli olmayanlar askerlik hizmetinden muaf tutulurlar.

..."

Madde 14

"Yükümlülerin sağlık muayenelerinin yapılarak askerliğe elverişli olup olmadıkları, öğrenim durumları, meslekleri ve niteliklerinin belirlenmesi işlemine yoklama denir.

...

Yükümlülerin sağlık muayeneleri Türk Silahlı Kuvvetleri sağlık yeteneğine ilişkin yönetmelikte belirtilen usul ve esaslara göre yapılır.

..."

Madde 28

"Yoklamaları yapılanlar, askerliğe elverişli olanlar veya askerliğe elverişli olmayanlar olarak ikiye ayrılırlar.

Askerliğe elverişli olmayanlar asker edilmezler.

..."

II. TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİ SAĞLIK YETENEĞİ YÖNETMELİĞİ

37. Olay tarihinde yürürlükte bulunan şekliyle, Türk Silahlı Kuvvetleri Sağlık Yeteneği Yönetmeliği'nin ilgili hükmü aşağıdaki şekildedir:

İkinci Bölüm - Yükümlülerin Sağlık Muayeneleri

Madde 5

"Askerlik Kanunu gereğince yükümlülerin sağlık muayeneleri, askerlik şubelerinin bulunduğu yerlerde, öncelikle varsa kayıtlı olduğu aile hekimi tarafından, yoksa en yakın resmi sivil sağlık kuruluşunda veya asker hastanelerinde tek tabip tarafından aşağıdaki şekilde yapılır.

(1) Ruh ve beden durumları ile iç organları dikkatle gözden geçirilir, nabız sayılır, kan basıncı ölçülür, çıplak olarak belirlenen boy ve kilolar tespit edilir. Soluk alma ve vermedeki göğüs genişlikleri ve muayene sonunda bulunan hastalık ve arızalar kaydedilir.

Yükümlünün bildiği herhangi bir hastalık veya arızası olup olmadığına ilişkin ve muayene sırasında herhangi bir sağlık yakınması bulunup bulunmadığına ilişkin ekte

yer alan Yükümlülere Yoklamalarda Uygulanacak Sağlık Durumu Hakkında Bilgi Formuna uygun yazılı beyanı alınır. Yükümlünün beyan ettiği hastalık veya arızasına ilişkin elinde mevcut bulunan tıbbi belgelerin birer örnekleri de alınarak yükümlünün beyanı ile birlikte askerlik şubesinde muhafaza edilir.

(2) Yükümlünün beyan ettiği hastalık veya arızası ya da fizik muayene ile saptanan bozuklukları nedeniyle muayene sonucunda karar verilemeyenlerle gözlem altında bulunmaları, uzman tabip tarafından değerlendirilmeleri ya da görüntüleme gibi ileri tetkiklerle değerlendirilmeleri gerekenler, şayet aile hekimi ya da resmi sivil sağlık kuruluşunda görevli tek tabip tarafından muayene edilmiş ise en yakın asker hastanesine gönderilir. Yükümlü, asker hastanesinde tek tabip tarafından muayene edilmiş ise ilgili uzmana yönlendirilir.

(3) Yükümlüler hakkında ertesi yıla bırakma, sevk geciktirmesi veya askerliğe elverişli değildir kararlı sağlık raporlarını tanzim etmeye yetkili makam, asker hastanesi sağlık kuruludur.

(4) Yükümlü tarafından beyan edilmeyen ya da fizik muayene sırasında belirti ve bulgusuna rastlanmayan çeşitli hastalık ve arızaların ortaya konması veya taranması için laboratuvar veya görüntüleme tetkiki gibi ileri tetkikler yapılması gerekmez. Yükümlülerin bu şekilde gerçekleştirilen sağlık muayenelerinde askerliğe elverişli bulunmaları, kendilerinin muayene tarihinde tam sağlıklı olduklarını göstermez ve silah altına alındıktan sonra saptanan hastalık ve arızalarının askerlik sırasında ortaya çıktığının kanıtı veya karinesini tek başına oluşturmaz.

..."

III. ASKERİ YÜKSEK İDARE MAHKEMESİNE İLİŞKİN İÇ HUKUK VE UYGULAMA

38. 2017 yılı öncesinde Askeri Yüksek İdare Mahkemesine ilişkin iç hukuk ve uygulama, *Tanışma/Türkiye* kararında (B. No: 32219/05, §§ 29-50, 17 Kasım 2015) özetlenmiştir. 21 Ocak 2017 tarihli ve 6771 sayılı Kanun'un yürürlüğe girmesiyle birlikte, Askeri Yüksek İdare Mahkemesini düzenleyen Anayasa'nın 157. maddesi yürürlükten kaldırılmış ve Anayasa'nın 142. maddesine aşağıdaki fıkra eklenmiştir:

"... Disiplin mahkemeleri dışında askerî mahkemeler kurulamaz. Ancak savaş halinde, asker kişilerin görevleriyle ilgili olarak işledikleri suçlara ait davalara bakmakla görevli askerî mahkemeler kurulabilir."

39. Olay tarihinde yürürlükte bulunan, mülga 1602 sayılı Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Kanunu'nun 46. maddesinin ilgili kısmı aşağıdaki şekildedir:

Tebligat ve Cevap Verme

Madde 46

"...

Taraflar sürenin geçmesinden sonra verecekleri savunmalara veya ikinci dilekçelere dayanarak hak iddia edemezler. [11 Nisan 2013 tarihinde eklenen ek cümle:] Ancak, tam yargı davalarında dava dilekçesinde belirtilen miktar, süre veya diğer usul kuralları gözetilmeksizin nihai karar verilinceye kadar, harcı ödenmek suretiyle bir defaya mahsus olmak üzere artırılabilir ve miktarın artırılmasına ilişkin dilekçe otuz gün içinde cevap verilmek üzere karşı tarafa tebliğ edilir.

IV. AVUKATLIK ASGARİ ÜCRET TARİFESİ

40. Başvuranın yargılama sürecini başlattığı tarihte yürürlükte bulunan Avukatlık Asgari Ücret Tarifesinin ilgili hükümleri aşağıdaki şekildedir:

Madde 10

"(1) Manevi tazminat davalarında avukatlık ücreti, hüküm altına alınan miktar üzerinden bu Tarifenin üçüncü kısmına göre belirlenir.

(2) Davanın kısmen reddi durumunda, karşı taraf vekili yararına bu Tarifenin üçüncü kısmına göre hükmedilecek ücret, davacı vekili lehine belirlenen ücreti geçemez.

...

(4) Manevi tazminat davasının, maddi tazminat veya parayla değerlendirilmesi mümkün diğer taleplerle birlikte açılması durumunda; manevi tazminat açısından avukatlık ücreti ayrı bir kalem olarak hükmedilir."

Madde 12

"(1) Bu Tarifenin ikinci kısmının ikinci bölümünde gösterilen hukuki yardımların konusu para veya para ile değerlendirilebiliyor ise avukatlık ücreti (...) Tarifenin üçüncü kısmına göre belirlenir.

(2) Ancak, hükmedilen ücret kabul veya reddedilen miktarı geçemez.

ÜÇÜNCÜ KISIM

Yargı Yerleri ile İcra ve İflas Dairelerinde Yapılan ve Konusu Para Olan veya Para ile Değerlendirilebilen Hukuki Yardımlara Ödenecek Ücret

"(1) İlk 30.000,00 TL için - % 12

..."

41. 26 Eylül 2011 tarihli 659 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin 14. maddesinin ilgili kısmı aşağıdaki şekildedir:

Madde 14

(1) (...) idarelerin vekili sıfatıyla (...) hukuk müşavirleri ve avukatlar tarafından yapılan takip ve duruşmalar için, bu davaların idareler lehine neticelenmesi halinde, (...) ilgili mevzuata göre hükmedilmesi gereken tutar üzerinden idareler lehine vekalet ücreti takdir edilir.

...

(3) Hizmet satın alınan avukatlara yapılacak ödemeler bu madde kapsamı dışındadır.

HUKUKİ DEĞERLENDİRME

I. SÖZLEŞME'NİN 3. MADDESİNİN İHLAL EDİLDİĞİ İDDİASI HAKKINDA

42. Başvuran, askere alınması öncesi ve sonrasında devlet makamlarının ihmallerinin sağlığına ciddi zarar verdiğini ve kötü muamele yasağını ihlal ettiğini ileri sürmüştür. Devlet makamları, sağlık durumuna rağmen kendisini askerliğe elverişli bularak, askere alınmasını takiben hastaneye sevk etmeyerek ve ilaçlarını temin etmeyerek epilepsi nöbeti geçirmesine yol açmış; bu durum sağlığının daha da kötüleşmesine neden olmuştur. Bu eksikliklere rağmen yetkili makamların, verdikleri zararları gidermediklerini savunmuştur. Başvuran, Sözleşme'nin 1, 3 ve 5. maddelerine dayanmıştır.

43. Davanın olay ve olgularını hukuki tavsifini kendisi takdir eden Mahkeme (bk. *Radomilja ve diğerleri/Hırvatistan* [BD], no. 37685/10 ve 22768/12, § 110-26, 20 Mart 2018), başvuranın şikâyetinin Sözleşme'nin yalnızca 3. maddesi kapsamında incelenmesi gerektiği kanaatindedir. Söz konusu madde aşağıdaki şekildedir:

"Hiç kimse işkenceye veya insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele veya cezaya tabi tutulamaz."

A. Kabul Edilebilirlik

1. Tarafların Beyanları

44. Hükümet, başvuranın artık iddia edilen ihlal nedeniyle mağduru olarak değerlendirilemeyeceğini ileri sürmüştür. Hükümet, Askeri İdare Mahkemesinin, askere alınma öncesinde izlenen prosedür sırasında yetkili makamların başvuranı ileri tetkiklere sevk etmemesinin bir "hizmet kusuru" teşkil ettiğine karar verdiğini belirtmiştir (bk. yukarıda 28. paragraf). Askeri İdare Mahkemesi ayrıca, başvuranın askere alınması nedeniyle belli bir zarara uğramış olması gerektiği sonucuna varmış ve manevi tazminat olarak başvurana 3.000 Türk lirası ödenmesine hükmetmiştir (bk. yukarıda 30. paragraf). Hükümet, Mahkemenin ilgili içtihadına atıfta bulunarak, ulusal mahkemenin başvuranın haklarının ihlal edildiğini kabul ettiğini ve kendisine uygun ve yeterli giderim sağladığını ileri sürmüştür. Başvurana sağlanan giderimin miktarı bakımından Hükümet, bir Devletin tazminat yolu oluşturması halinde, Mahkemenin, bu yolu kendi hukuk sistemi ve gelenekleriyle tutarlı bir şekilde ve ilgili ülkedeki yaşam standardına uygun olarak düzenleyebilmesine imkân tanımak amacıyla o Devlete daha geniş bir takdir yetkisi bırakması gerektiğini belirtmiştir. Ulusal mahkemeler, benzer davalarda Mahkeme tarafından hükmedilenlerden daha düşük meblağlara yol açsa dahi, ulusal düzeyde hükmedilen meblağları esas alarak tazminata karar verebilirler.

45. Başvuran, mağdur sıfatıyla ilgili herhangi bir spesifik argüman ileri sürmeden, Hükümetin iddialarına itiraz etmiştir.

2. Mahkemenin Değerlendirmesi

(a) Genel ilkeler

46. Mahkeme, Sözleşme'nin herhangi bir ihlalini gidermenin öncelikle ulusal makamların görevi olduğunu yinelemektedir. Bu bağlamda, bir başvuranın iddia ettiği ihlal nedeniyle mağdur olduğunu ileri sürüp

süremeyeceği meselesi, Sözleşme kapsamında yargılamaların her aşamasında önem taşımaktadır (bk. *Scordino/İtalya (no. 1)* [BD], no. 36813/97, § 179, AİHM 2006-V ve *Gäfgen/Almanya* [BD], no. 22978/05, § 115, AİHM 2010). Ulusal makamlar Sözleşme'nin ihlal edildiğini açıkça veya özü itibarıyla kabul edip bu ihlal bakımından uygun giderim sağlamadıkça, başvuran lehindeki bir karar veya tedbir, ilke olarak, Sözleşme'nin 34. maddesinin amaçları bakımından başvuranın "mağdur" sıfatının ortadan kalkması için yeterli değildir (bk. *Gäfgen*, yukarıda anılan, § 115 ile burada yapılan atıflar). Ulusal düzeyde bir Sözleşme hakkının ihlalini gidermek bakımından uygun ve yeterli giderimin ne olduğu hususunda Mahkeme, bunun, özellikle söz konusu Sözleşme ihlalinin niteliği dikkate alınmak suretiyle, davanın tüm koşullarına bağlı olduğu kanaatindedir (aynı yerde, § 116).

47. Sözleşme'nin en temel hükümleri arasında yer alan 2 ve 3. maddelerinin ihlali durumunda, ihlalden kaynaklanan manevi zararın tazmin edilmesi, ilke olarak, mevcut başvuru yolları arasında yer almalıdır (bk. *Shestopalov/Rusya*, no. 46248/07, § 58, 28 Mart 2017, burada yapılan atıflar). Başvuranın, 3. maddeye aykırı muamele nedeniyle uğradığı zarar için (Sözleşme'nin 41. maddesinde öngörülen adil tazmine benzer nitelikte) bir tazminat alıp almadığı hususu, Sözleşme ihlalinin giderilip giderilmediğinin değerlendirilmesi açısından önemli bir göstergedir (bk. *Kopylov/Rusya*, no. 3933/04, § 143, 29 Temmuz 2010 ve *Shestopalov*, yukarıda anılan, § 58).

48. Mahkeme, bir ulusal mahkeme tarafından hükmedilen tazminat miktarını değerlendirirken, elindeki unsurlara dayanarak, aynı konumda kendisinin nasıl bir karar vereceğini göz önünde bulundurur (aynı yerde, § 59, burada yapılan diğer atıflar). İç hukukta öngörülen hesaplama yöntemi Mahkeme tarafından belirlenen ölçütlerle tam olarak örtüşmese dahi, ilgili içtihadın incelenmesi, ulusal mahkemelerin benzer davalarda Mahkeme tarafından hükmedilen tazminat miktarlarıyla kıyaslandığında makul kabul edilebilecek meblağlara hükmetmelerini sağlamalıdır (bk. ikisi de yukarıda anılan, *Scordino*, § 213 ve *Shestopalov*, § 61).

(b) Söz Konusu İlkelerin Mevcut Davaya Uygulanması

49. Mahkeme, başvuran tarafından açılan tazminat davasında (bk. yukarıda 25. paragraf) Askeri İdare Mahkemesinin, başvuranın dile getirdiği sağlık sorunlarıyla ilgili olarak devlet makamlarınca ileri tetkik ve muayenelerin yapılmamasının "hizmet kusuru" teşkil ettiği sonucuna vardığını kaydetmektedir (bk. yukarıda 28. paragraf). Askeri İdare Mahkemesi, kamu hizmetinin sunulmasındaki ihmaller nedeniyle başvuranın uğradığı zarardan devlet makamlarının sorumlu olduğuna hükmederken, başvuranın sağlık durumuna rağmen (kısa bir süre için de olsa) askere alınmış olmasına atıfta bulunmuş; ancak zorunlu askerlik hizmetine başlamasından birkaç gün sonra, 2 Eylül 2012 tarihinde meydana gelen epilepsi nöbeti ile askere alınması arasında herhangi bir illiyet bağı kurmamıştır (bk. yukarıda 7-8. paragraflar). Ulusal mahkeme ayrıca, başvuranın 27 Ağustos 2012 tarihinde kendisine teşhis konulmasının ardından derhâl hastaneye sevk edilmemiş olmasının, teşhis tarihi ile 2 Eylül 2012 tarihinde hastaneye sevk edilmesi arasında geçen sürenin oldukça kısa olması nedeniyle (özellikle bu tarihler arasına bir günlük resmî tatilin denk gelmiş olması dikkate alındığında – bk. yukarıda 29. paragraf) devlet idaresine atfedilebilecek bir kusur teşkil etmediği sonucuna varmıştır.

50. Mahkeme, mevcut başvuruda başvuranın, askere alınmasına yol açan askerlik öncesi süreçteki eksikliklerin yanı sıra, askere alınmasının ardından ulusal makamların kendisini hastaneye sevk etmemesi ve ilacını sağlamaması nedeniyle askerlik hizmeti sırasında epilepsi nöbeti geçirdiğinden şikâyet ettiğini kaydetmektedir (bk. yukarıda 42. paragraf). Mahkeme, devlet makamlarının pozitif yükümlülüklerine uyup uymadığına ilişkin kendi değerlendirmesine halel getirmeksizin, başvuranın şikâyetinin kapsamı ile Askeri İdare Mahkemesinin, makamların iddia edilen ihmalleri ile başvuranın askerlik hizmeti sırasında geçirdiği epilepsi nöbeti arasında herhangi bir bağ bulunduğuna ilişkin açık bir değerlendirme yapmamış olmasını göz önünde

bulundurarak, anılan mahkemenin tespitlerinin, başvuranın iddia ettiği ihlali -özü itibarıyla dahi- kabul ettiği sonucuna kesin olarak varılamayacağı kanaatindedir. Ayrıca, böyle bir kabulün mevcut olduğu varsayılsa dahi Mahkeme, aşağıda belirtilen nedenlerle, anılan mahkeme tarafından sağlanan giderimin yeterli olmadığı ve bu nedenle başvuranın mağdur sıfatını ortadan kaldırabilecek nitelikte olmadığı kanaatindedir.

51. Mahkeme, Askeri İdare Mahkemesinin başvurana manevi tazminat olarak 1.052 avro ödenmesine hükmettiğini gözlemlemektedir. Bununla birlikte, başvuranın idareye 1.368 avro tutarında vekalet ücreti ödemesine karar verilmiştir. Mahkeme, her ne kadar başvuran lehine ayrıca 526 avro vekalet ücretine hükmedilmişse de (yukarıda 30. paragraf), bu tutarın bizzat başvurana değil, avukatına ödenmiş olması nedeniyle başvuranın elde ettiği toplam meblağın hesaplanmasında dikkate alınamayacağını kaydetmektedir (*Musa Tarhan/Türkiye*, no. 12055/17, § 85, 23 Ekim 2018). Bu doğrultuda, başvuran aleyhine hükmedilen vekalet ücretinin manevi tazminat miktarını aşıyor olması göz önüne alındığında, başvurana esas itibarıyla herhangi bir giderim sağlanmamıştır. Her halükârda, başvurana ödenmesine hükmedilen manevi tazminatın daha yüksek miktarda bir vekalet ücreti yükümlülüğü getirilmesi suretiyle bertaraf edilmesinden bağımsız olarak -ki bu husus Mahkeme tarafından başvuranın mahkemeye erişim hakkı bağlamında incelenecektir (bk. aşağıda 83-91. paragraflar)- Mahkeme, 1.050 avro tutarındaki asıl tazminat miktarının, Mahkeme tarafından benzer davalarda hükmedilen tutarların hâlen çok gerisinde kaldığını değerlendirmektedir (bk. *bu davaya uygulanabildiği ölçüde* (*mutatis mutandis*) *Taştan/Türkiye*, no. 63748/00, § 38, 4 Mart 2008; *Akkoyunlu/Türkiye*, no. 7505/06, § 52, 13 Ekim 2015 ve *Placì/İtaly*a, no. 48754/11, § 87, 21 Ocak 2014; ayrıca bk. yukarıda anılan *Shestopalov*, § 62 ve Mahkemenin, ulusal mahkemelerce hükmedilen tazminatların benzer davalarda genel olarak hükmettiğinden daha az olduğu ve dolayısıyla yeterli giderim teşkil etmediği sonucuna vardığı *Avcıoğlu/Türkiye*, no. 59564/16, § 88, 17 Ekim 2023).

52. Bu hususta Mahkeme, özellikle *Akkoyunlu* kararında (yukarıda anılan, § 52), başvuranın askerlik hizmeti sırasında yaşadığı göz rahatsızlığına ulusal makamlarca derhal ve uygun tıbbi müdahalenin sağlanmaması nedeniyle Sözleşme'nin 3. maddesinin ihlal edildiğine hükmettiğini ve bu ihlal sonucunda başvuranın gözünü kaybetmesi sebebiyle kendisine manevi tazminat olarak 15.000 avro ödenmesine karar verdiğini kaydetmektedir. Mahkeme, çok eski tarihli *Taştan/Türkiye* kararında (yukarıda anılan, § 38), başvuranın 71 yaşında askerliğe alınması ve zorla askeri faaliyetlere dâhil edilmesi nedeniyle Sözleşme'nin 3. maddesinin ihlal edildiğini tespit etmiş ve başvurana 5.000 avro tazminat ödenmesine hükmetmiştir. Mahkemenin, askeri makamların başvuranın hassas durumunu zamanında tespit edememesi ve askerlik hizmeti sırasında kendisine uygulanan mükerrer disiplin cezaları nedeniyle Sözleşme'nin 3. maddesinin ihlal edildiğine hükmettiği *Placì/İtalya* kararında (yukarıda anılan, § 87), başvurana manevi tazminat olarak 40.000 avro ödenmesine karar verilmiştir.

53. Bu hususlar göz önünde bulundurulduğunda Mahkeme, başvuranın Sözleşme'nin 3. maddesi kapsamındaki ihlal iddiası bakımından hâlâ mağdur sıfatı taşıdığını iddia edebileceği kanaatine varmış ve Hükümetin, mağdur sıfatının kaybına ilişkin itirazını reddetmiştir.

(c) Kabul Edilebilirlik Hakkında Sonuç

54. Mahkeme, söz konusu şikâyetin, Sözleşme'nin 35. maddesinde sıralanan diğer gerekçelerle de açıkça dayanaktan yoksun veya kabul edilemez olmadığını kaydetmektedir. Dolayısıyla, şikâyetin kabul edilebilir olduğuna karar verilmelidir.

B. Esas

1. Tarafların Beyanları

55. Başvuran, sağlık ocağındaki doktora epilepsi hastası olduğunu bildirmesine rağmen, doktorun kendisi hakkında askerliğe elverişli olduğuna dair rapor düzenlediğini ileri sürmüştür. Bununla birlikte, sağlık durumunun Jandarma Komutanlığına katıldığı günden bir gün sonra teşhis edilmiş olmasına rağmen (bk yukarıda 7. paragraf), kendisini muayene eden doktorun talebine karşın bir hastaneye sevk edilmemiş ve ilaçlarını almamıştır. Bu ihmaller silsilesi, engelliliğini ağırlaştıran kapsamlı ameliyatları gerektiren ciddi komplikasyonlara yol açan epilepsi nöbeti geçirmesine neden olmuştur (bk. yukarıda 8-9. paragraflar). Başvuran ayrıca, yetkililerin sorumlular hakkında soruşturma başlatmadığını (bk. yukarıda 11-24. paragraflar) ve tazminat davasının kendisine herhangi bir giderim sağlamadığını ileri sürmüştür.

56. Hükümet, Mahkemenin içtihadına atıfta bulunarak, bir başvuranın bir rahatsızlığı olduğunu yetkili makamlara bildirmemesi durumunda, devlet makamlarının başvuranın askerliğe elverişli olup olmadığına ilişkin değerlendirmesinin ve silah altına alınmasının sorgulanamayacağını belirtmiştir. Hükümet, somut olayda da durumun gerçekten bu şekilde olduğunu ileri sürmüştür. Başvuran, 26 Eylül 2011 tarihli muayenesi sırasında epilepsi hastası olduğunu ayrıntılı olarak gösteren raporu sunmamış ve askerliğe elverişli olduğuna ilişkin muayene sonucuna itiraz etmediğine dair bir beyanı imzalamıştır (bk. yukarıda 6. paragraf).

57. Hükümet, başvuranın Jandarma Komutanlığına katılmasını izleyen döneme ilişkin olarak, epilepsi hastası olduğunun silah altına alınmasının hemen ardından teşhis edildiğini ve kısa süre sonra bir epilepsi nöbeti geçirdiğini belirtmiştir. Başvuran, Jandarma Komutanlığında bulunduğu süre zarfında fiilen askerlik hizmetiyle ilgili herhangi bir faaliyette bulunmamış ve epilepsi nöbeti geçirdiği sırada hiçbir askeri tatbikata dâhil edilmemiştir.

Başvuranın epilepsi nöbeti, herhangi bir askeri faaliyet veya görevden kaynaklanmamıştır. Başvuranın geçirdiği kapsamlı ameliyatları özetleyen Hükümet, kendisine gerekli tüm tıbbi bakımın sağlandığını ileri sürmüştür. Başvuran nihayetinde sağlık sebepleriyle ordudan terhis edilmiş (bk. yukarıda 10. paragraf) ve bu nedenle pratikte fiilen askerlik yapmamıştır.

58. Hükümet, başvuranın durumunu yetkili makamlara bildirmiş olması halinde, tanı konulması ile epilepsi nöbeti geçirmesinin ardından yaptıkları gibi, o aşamada da gerekli tedbirleri alacakları sonucuna varmıştır.

2. Mahkemenin Değerlendirmesi

(a) Genel İlkeler

59. Mahkeme, Devletlerin yetki alanları içindeki kişilerin işkenceye veya insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele veya cezaya tabi tutulmalarını engellemek amacıyla gerekli tedbirleri alma yükümlülüğü bulunduğunu yinelemektedir. Bu tedbirler, başta hassas durumdaki kişilere (askeri yükümlüler gibi) olmak üzere etkili bir koruma sağlamalı ve yetkililerin bildiği ya da bilmesi gereken kötü muamelenin önlenmesine yönelik makul adımları içermelidir (bk. yukarıda anılan, *Placì*, § 49).

60. Silahlı kuvvetlerin rolünün devletler arasında farklılık gösterdiği dikkate alındığında, potansiyel yükümlüler için sağlık ve elverişlilik standartlarını belirlemek genel olarak Devletin takdirindedir. Bununla birlikte yükümlüler, askeri yaşamın kendine özgü özelliklerinden kaynaklanan zorlukların yanı sıra ordu mensuplarına düşen özel görev ve sorumluluklara fiziksel ve zihinsel olarak donanımlı olmalıdır. Askerlik hizmetini yerine getirmek sağlıklı bir genç için hiçbir surette aşırı bir yük olmasa da, sağlık durumunun elverişsizliği sebebiyle gerekli dayanıklılıktan ve fiziksel güçten yoksun bir birey açısından ağır bir külfet teşkil edebilir. Bu doğrultuda, askerlik hizmetinin fiili gereklilikleri göz önünde bulundurulduğunda Devletler, askerlik hizmeti sırasında potansiyel

yükümlülerinin sağlık ve esenliğinin tehlikeye atılmamasını ve insan onurunun zedelenmemesini güvence altına almak amacıyla etkin bir tıbbi denetim sistemi getirmek zorundadır. Devlet makamları –özellikle askeri yoklama komisyonları ve askeri sağlık kurulları– sağlık gerekçeleriyle askerliğe elverişli olmayan kişilerin askerlik yükümlüsü olarak kaydedilmemesini ve buna bağlı olarak orduda hizmete alınmamalarını sağlayacak şekilde sorumluluklarını yerine getirmelidir (bk. *Kayankin/Rusya*, no. 24427/02, § 87, 11 Şubat 2010 ve yukarıda anılan, *Placì*, § 50).

61. Sözleşme'nin 3. maddesinden kaynaklanan pozitif yükümlülüğün, Sözleşmeci Devletlere, bir kişinin askerlik hizmetini insan onuruna saygıyla bağdaşan koşullar altında yerine getirebilmesini sağlama, askerî eğitimin usul ve yöntemlerinin kişiyi askeri disiplinin doğasından kaynaklanan kaçınılmaz sıkıntı seviyesini aşan bir sıkıntı veya ıstıraba maruz bırakmamasını temin etme ve bu hizmetin fiili gereklilikleri göz önünde bulundurularak, diğer hususların yanı sıra, ihtiyaç duyduğu tıbbi yardım sağlanmak suretiyle sağlık ve esenliğinin yeterli düzeyde güvence altına alınması yönünde bir görev yüklediği kabul edilmiştir (bk. *Chember/Rusya*, no. 7188/03, § 50, AİHM 2008 ve *Baklanov/Ukrayna*, no. 44425/08, § 65, 24 Ekim 2013).

62. Devlet, yalnızca askeri faaliyetlerin ve operasyonların niteliğinden değil, aynı zamanda bir Devletin sıradan vatandaşları askerlik hizmetini yerine getirmek üzere silah altına almaya karar verdiği durumlarda devreye giren insan unsurundan kaynaklanabilecek yaşam veya vücut bütünlüğüne yönelik risk düzeyini dikkate alan kuralları yürürlüğe koyma yönünde temel bir göreve sahiptir. Bu tür kurallar, yükümlülerin askeri yaşamın doğasında var olan tehlikelere karşı etkin bir şekilde korunmasını amaçlayan uygulanabilir tedbirlerin alınmasını ve farklı kademelerdeki sorumluların bu hususta işleyebileceği eksiklik ve hataların tespit edilmesine yönelik uygun prosedürlerin uygulanmasını zorunlu kılmalıdır (bk. yukarıda anılan, *Chember*, § 50)

63. Yükümlüler tamamen Devletin denetim ve gözetimi altındadır ve ordu içerisinde meydana gelen olaylar, bütünüyle veya büyük ölçüde münhasıran yetkili makamların bilgisi dahilindedir. Buna göre Devlet, askeri makamların eylem veya ihmallerinden kaynaklandığı iddia edilen her türlü yaralanma veya sağlık sorununun nedenini açıklamakla yükümlüdür *(bk.* Beker/*Türkiye*, no. 27866/03, §§ 41-42, 24 Mart 2009 ve yukarıda anılan, *Akkoyunlu*, § 34).

(b) Söz Konusu İlkelerin Mevcut Davaya Uygulanması

64. Yukarıda belirtildiği üzere, başvuran tarafından devlet idaresine karşı açılan tazminat davasında Askeri İdare Mahkemesi, sağlık ocağında izlenen usuldeki eksikliklerle ilgili olarak kamu hizmetinin yürütülmesinde kusur bulunduğunu kabul etmiştir (bk. yukarıda 28. paragraf). Askeri İdare Mahkemesi, bu sonuca varmadan önce, başvuranın 26 Eylül 2011 tarihindeki muayene sırasında engelliliğini bildiren sağlık raporundan bahsetmeme yönündeki ihmaline ve ayrıca askerliğe elverişli olduğu yönündeki tespite itiraz etmemiş olduğuna da işaret etmiştir (aynı yerde). Her ne kadar Askerlik Şubesi görevlileri hakkında yürütülen soruşturma sırasında Diyarbakır Askeri Mahkemesi, başvuranın okuma yazma bilmediğine ilişkin iddiasının doğrulandığını tespit etmiş ve bilgi formundaki imzanın başvurana ait olmadığı sonucuna varmışsa da (bk. yukarıda 24. paragraf), Mahkeme, söz konusu tespitlere ancak başvuranın bu yöndeki beyanları üzerine daha ileri bir aşamada ulaşılabildiğini ve askere alınma öncesindeki işlemleri yürüten ulusal makamlardan, asker yükümlüsü adayların bu tür form ve raporlardaki atılan imzaların gerçekliğini doğrulamalarının beklenemeyeceğini kaydetmektedir. Bu doğrultuda, ulusal makamların, başvuranın askerliğe elverişli olduğuna dair raporu onaylamasını gerçek iradesini yansıtan bir beyan olarak değerlendirmeleri ve ilgiliyi silah altına alırken bu beyana dayanmaları nedeniyle eleştirilmeleri mümkün değildir. Bununla birlikte Mahkeme, aynı formda başvuranın herhangi bir sağlık sorunu ve sağlık raporu olup olmadığı yönündeki soruya da olumlu yanıt verdiğini (bk.

yukarıda 6. paragraf) belirtmek durumundadır. Askeri İdare Mahkemesinin de vardığı sonuç doğrultusunda (bk. yukarıda 28. paragraf), söz konusu beyanın, ilgili görevlileri başvuranın askerliğe elverişli olup olmadığını tespit etmek amacıyla daha ileri tetkik ve muayeneler yapmaya sevk etmeliydi. Ancak söz konusu tetkik ve muayeneler gerçekleştirilmemiştir.

65. Bu bağlamda Mahkeme, başvuranın, engelli olduğunu bildiren 2004 tarihli sağlık raporunu, 26 Eylül 2011 tarihli sağlık muayenesinden yaklaşık on gün sonra sağlık ocağına sunduğunu beyan ettiğini de gözlemlemektedir (bk. yukarıda 21. paragraf). Doktor S.O. Hakkında yürütülen ön soruşturma kapsamında Gaziantep Bölge İdare Mahkemesi, Kaymakamlığın kararını kaldırmış ve Kaymakamlığa söz konusu raporun Askerlik Şubesi kayıtlarında bulunup bulunmadığının ve Doktor S.O.nun bu rapora erişim sağlayıp sağlayamayacağının tespit edilmesi yönünde talimat vermiştir (yukarıda 18. paragraf). Mahkeme, sonraki kararların bu hususa ilişkin hiçbir bilgi içermemesi nedeniyle söz konusu talimatın yerine getirilmemiş gibi göründüğünü kaydetmektedir (bk. yukarıda 19-20. paragraflar).

66. Bu doğrultuda Mahkeme, Askeri İdare Mahkemesi tarafından da tespit edildiği üzere, başvuranın sağlık durumuna rağmen askere alınmasının, ilgili devlet makamlarının, başvuranın askerliğe elverişli olduğuna karar vermeden önce kapsamlı bir sağlık muayenesi gerçekleştirmemelerinden kaynaklandığı kanaatindedir. Mahkeme, böyle bir muayenenin, yetkili makamların, başvuranın askerliğe elverişsiz olduğunu zamanında tespit etmesine imkân tanıyacağı sonucuna varmaktadır.

67. Bununla birlikte Mahkeme –makamların kapsamlı bir sağlık muayenesi gerçekleştirmemesinin kendine has niteliği ve başvuranın bu hususta kendi eksiklikleri göz önüne alındığında (bk. yukarıda 64. paragraf)– başvuranın askere alınmasındaki eksikliklerin, tek başına, başvuranın geçirdiği epilepsi nöbeti ile bunu izleyen sağlık komplikasyonları bakımından Hükümetin sorumluluğunu doğuramayacağı kanaatindedir. Bu nedenle Mahkemenin, başvuranın askere alınmasından sonra yetkili

makamların herhangi bir ihmalinin bulunup bulunmadığını ve bu ihmalin –tek başına veya başvuranın askere alınması sürecindeki eksikliklerle birlikte değerlendirildiğinde– bu tür bir sorumluluğun dayanağını oluşturup oluşturamayacağını tespit etmesi gerekmektedir.

68. Başvuranın şikâyetinin, askeri makamların kendisini zamanında hastaneye sevk etmemesine ilişkin kısmı bakımından Mahkeme, başvuranın, Jandarma Komutanlığına katılmasından hemen sonra sağlık muayenesini gerçekleştiren doktorun başvurana epilepsi teşhisi koyduğunu ve nöroloji kliniğine naklini talep ettiğini kaydetmektedir (bk. yukarıda 7. paragraf). Bununla birlikte doktor, başvuranın bir nörologla yapacağı muayenenin zamanlaması veya usullerine ilişkin herhangi bir açıklamada bulunmamış ya da söz konusu sevkin ivedilikle gerçekleştirilmesi gerektiğine dair bir imada da bulunmamıştır. Ayrıca, başvurana belirli bir ilacın verilmesi gerektiğini de belirtmemiş ve başvuranın bu hususta kendisine aktardığı herhangi bir bilgiyi de kayda geçirmemiştir.

69. Askeri İdare Mahkemesi, başvuranın bu konudaki şikâyetini değerlendirirken, 27 Ağustos 2012 tarihinde tanının konulması ile başvuranın nihayetinde hastaneye sevk edildiği 2 Eylül 2012 tarihi arasındaki sürenin, bir "hizmet kusuru" teşkil etmeyecek kadar kısa olduğu sonucuna varmıştır. Mahkeme bu tespiti yaparken, söz konusu döneme denk gelen 30 Ağustos 2012 tarihindeki bir günlük resmî tatili de dikkate almıştır (bk. yukarıda 29. paragraf). Mahkeme, başvuranın hastaneye nihayetinde gerçekleşen naklinin, doktorun bu yöndeki ilk talimatı üzerine askeri makamlarca değil, ilgilinin epilepsi nöbeti geçirmesi nedeniyle yapıldığını gözlemlemektedir (bk. yukarıda 8 ve 9. paragraflar). Bununla birlikte Mahkeme, başvuranın epilepsi nöbeti geçirmemiş olması halinde nöroloji kliniğine ne zaman sevk edileceği hususunda tahminde bulunamayacağı gibi, yetkili makamların bu sevk işlemini yerine getirmeyeceği varsayımında da bulunamaz. Bu bağlamda Mahkeme, başvuranın Jandarma Komutanlığında bulunduğu süre zarfında hiçbir askeri faaliyete katılmadığı ve epilepsi nöbetinin herhangi bir askeri

faaliyet yahut görevden kaynaklanmadığı yönündeki Hükümetin beyanını dikkate almaktadır (bk. yukarıda 57. paragraf). Buna göre, 27 Ağustos-2 Eylül 2012 tarihleri arasındaki beş günlük sürenin kısalığı (aradaki resmi tatil hariç tutulduğunda) ve doktorun başvuranın bir nöroloji kliniğine sevkinde herhangi bir aciliyet bulunduğuna işaret etmemiş olması göz önüne alındığında Mahkeme, sırf sevk işleminin bu süre zarfında gerçekleştirilmemiş olması nedeniyle, askeri makamların başvurana zamanında bakım sağlama pozitif yükümlülüklerini yerine getirmedikleri yönünde bir değerlendirme yapılamayacağı sonucuna varmıştır.

70. Başvuranın askere alınmasının ardından yetkili makamlarca epilepsi hastalığı için ilaç verilmediği yönündeki iddialarına ilişkin olarak (bk. yukarıda 7. paragraf) -ki bu iddialar ceza soruşturması ve Askeri İdare Mahkemesi önündeki yargılama sürecinde kendisi tarafından dile getirilmiştir (bk. yukarıda 12 ve 25. paragraflar)- Mahkeme, ulusal makamlar tarafından bu yönde düzenlenmiş herhangi bir destekleyici belge veya herhangi bir bulgunun ortaya konulmadığını kaydetmektedir. Askeri İdare Mahkemesi, başvuranın kullandığı ilacı yetkili makamlara bildirmemiş olduğunu belirtmiş; bununla birlikte, sağlık durumunun tespiti sonrasında ihtiyaç duyduğu tüm imkânların kendisine sağlandığını eklemiştir (bk. yukarıda 29. paragraf). Mahkeme, bu tespitten ayrılmak için herhangi bir neden görmemekte ve başvuranın, askere alınmasından önce gördüğü tedaviye ilişkin hiçbir aşamada herhangi bir bilgi sunmadığını gözlemlemektedir. Başvuran, askere alınmadan öncesinde doldurduğu bilgi formunda, herhangi bir ilaç kullanıp kullanmadığı yönündeki soruya olumsuz yanıt vermiş (bk. yukarıda 6. paragraf); devam eden yargılama sürecinde bu bilgiyi çürüten herhangi bir iddiada bulunmamıştır. Başvuranın askere alınmasının ardından yapılan ilk sağlık muayenesini gerçekleştiren doktor tarafından doldurulan formda da bu hususa ilişkin herhangi bir bilgi yer almamaktadır (bk. yukarıda 7 ve 68. paragraflar). Ayrıca başvuran, geçirdiği epilepsi nöbetinden hemen sonra ilaçları hakkında sorular sorulduğunda,

ilaçlarının kışlada yanında olmadığını belirtmiş, ancak bu durumu üstlerinin hiçbirine bildirmemiştir (bk. yukarıda 8. paragraf). Bununla birlikte, somut olayda başvuran, Jandarma Komutanlığındaki yedi günlük kalışı sırasında rahatsızlığı için gereken spesifik tıbbi tedaviyi gösteren herhangi bir delil sunamamıştır. Başvuran ayrıca, anılan tedavinin eksikliğinin, tek başına, epilepsi nöbetine yol açtığını ya da olasılıklar dengesine göre, hukuken geçerli bir nedensellik bağı kurmaya yetecek düzeyde bu riskin gerçekleşme ihtimalini önemli ölçüde artırdığını Mahkemenin kabul etmesini sağlayacak nitelikte bir delil de sunmamıştır. Yukarıda belirtilen hususlar göz önünde bulundurulduğunda Mahkeme, yetkili makamların bu hususlaki ihmaline ilişkin iddialarına herhangi bir önem atfedemez.

71. Ayrıca Mahkeme, başvuranın Jandarma Komutanlığında bulunduğu süre zarfında veya epilepsi nöbeti geçirdiği sırada herhangi bir askeri faaliyette bulunmadığına ilişkin Hükümet beyanını dikkate almakta (bk. yukarıda 57. paragraf); bununla birlikte, başvuranın ilk sağlık muayenesinin ardından doktor tarafından verilen ve spor yapamayacağını belirten tespiti de gözetmektedir (bk. yukarıda 7. paragraf). Başvuran, tanı koyulması ile epilepsi nöbeti geçirmesi arasındaki beş günlük süre zarfında herhangi bir fiziki egzersiz yapmak zorunda kaldığını ne ulusal makamlar ne de Mahkeme önündeki herhangi bir aşamada ileri sürmüş; askerlikteki şartların (veya maruz kaldığı herhangi bir disiplin cezasının ya da muamelenin) nöbeti tetiklemiş olabileceğine dair bir argümanda da bulunmamıştır (farklı yönleri bakımından karşılaştırınız, *Placì*, yukarıda anılan, § 55). Bu itibarla Mahkeme, somut olayda, devlet makamlarının başvuranın sağlık ve esenliğinin tehlikeye atılmamasını güvence altına almadığını gösteren herhangi bir unsur bulunmadığı kanaatindedir (benzer yönleri bakımından karşılaştırınız, *Kayankin*, yukarıda anılan, § 92 ve farklı yönleri bakımından karşılaştırınız, *Placì*, yukarıda anılan, § 58; ilgili ilkeler için, bk. yukarıda 59-62. paragraflar)

72. Başvuranın, geçirdiği epilepsi nöbeti ve hastanede yaşadığı müteakip komplikasyonlar nedeniyle sıkıntı çekmiş olduğu doğrudur. Bununla birlikte, başvuranın askere alınmasından sonraki döneme ilişkin yukarıda kaydedilen tüm hususlar göz önüne alındığında Mahkeme, yetkili makamların iddia edilen ihmallerinin başvuranın yaşadığı sıkıntılarda bir rol oynadığını açıkça tespit edememektedir. Bu hususta Mahkeme ayrıca, epilepsi nöbetinin ardından yetkili makamların başvuranın tıbbi ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik zamanında ve kapsamlı çabalarını, bir devlet hastanesinde kendisine sağlanan tedaviyi ve nihayetinde askerlikten terhis edilmesini de dikkate almaktadır (bk. yukarıda 9-10. paragraflar; benzer yönleri bakımından karşılaştırınız, başvuranın askerliğe elverişli olmadığını anlaşılır anlaşılmaz ordudan terhis edildiği, *Kayankin* kararı, § 92). Ayrıca Mahkeme, müteakip sağlık komplikasyonları bakımından, başvuranın, cerrahi operasyonlar geçirmesine yol açan bu komplikasyonların 2 Eylül 2012 tarihli epilepsi nöbetinden kaynaklandığı sonucuna kesin olarak varmasını sağlayabilecek nitelikte herhangi bir argüman veya belge sunmadığını kaydetmektedir (bk. yukarıda 9. paragraf).

73. Dolayısıyla, Sözleşme'nin 3. maddesi ihlal edilmemiştir.

II. SÖZLEŞME'NİN 6 § 1 MADDESİNİN İHLAL EDİLDİĞİ İDDİASI-BAŞVURANIN MAHKEMEYE ERİŞİM HAKKI YÖNÜNDEN

74. Başvuran, Askeri İdare Mahkemesi tarafından aleyhine hükmedilen vekalet ücretinin kendisine takdir edilen manevi tazminat miktarını aştığından, bunun da mahkemeye erişim hakkını ihlal ettiğinden şikâyetçi olmuştur. Başvuran, Sözleşme'nin 6 § 1 maddesine dayanmıştır. Söz konusu maddenin ilgili kısımları aşağıdaki şekildedir:

> "Herkes, medeni hak ve yükümlülüklerinin belirlenmesi konusunda (...) bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından (...) adil bir şekilde (...) yargılanmayı isteme hakkına sahiptir."

A. Kabul Edilebilirlik

75. Hükümet, kabul edilemezliğine ilişkin herhangi bir itirazda bulunmamıştır.

76. Mahkeme, söz konusu şikâyetin, Sözleşme'nin 35. maddesinde sıralanan diğer gerekçelerle de açıkça dayanaktan yoksun veya kabul edilemez olmadığını kaydetmektedir. Dolayısıyla, başvurunun kabul edilebilir olduğuna karar verilmelidir.

B. Esas

1. Tarafların Beyanları

77. Başvuran, Askeri İdare Mahkemesinin, idare aleyhine hükmettiği manevi tazminat miktarını aşacak şekilde vekalet ücretini idareye ödemesine hükmetmesi nedeniyle, mahkemeye erişim hakkının ihlal edildiğini ileri sürmüştür.

78. Hükümet, Mahkemenin ilgili içtihadına atıfta bulunarak, adil yargılanma hakkının gereklilikleri gözetilerek mali sınırlamalar getirilebileceğini ve hukuk mahkemeleri önündeki yargılamalar bakımından harç ödenmesi zorunluluğunun, Sözleşme'nin 6 § 1 maddesi ile *kendiliğinden* (*per se*) bağdaşmayan bir mahkemeye erişim hakkı kısıtlaması olarak değerlendirilemeyeceğini belirtmiştir. Hükümet, Askeri İdare Mahkemesi tarafından başvurana adli yardım sağlandığını (bk. yukarıda 27. paragraf) ve başvuranın hiçbir mahkeme harcı ödemeden dava açabildiğini kaydetmiştir. Hükümet, 659 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin 14. maddesini (bk. yukarıda 41. paragraf) ve Askeri İdare Mahkemesinin başvuranın davasındaki tespitlerini (bk. yukarıda 30. paragraf) özetledikten sonra, dava konusu vekalet ücretinin yüklenmesi nedeniyle başvuranın dezavantajlı bir konuma maruz bırakılmadığı sonucuna varmıştır. Hükmedilen vekalet ücretinin hukuki bir dayanağı bulunmaktaydı ve bu durum, başvuranın

herhangi bir gerekçe gösterilmemiş abartılı tazminat talebinden kaynaklanmaktaydı. Başvuran, aşırı tazminat talebinde bulunmanın, mahkemece reddedilen taleple orantılı bir avukatlık ücretine hükmedilmesiyle sonuçlanacağını öngörmesi gerekmekteydi.

2. Mahkemenin Değerlendirmesi

(a) Genel İlkeler

79. Mahkeme, mahkemeye erişim hakkının mutlak olmadığını, aksine sınırlamalara tabi tutulabileceğini yinelemektedir; bu tür sınırlamalar zımnen izin verilen sınırlamalardır; zira mahkemeye erişim hakkı doğası gereği Devlet tarafından bir düzenlemeyi gerektirir – bu düzenleme, toplumun ve bireylerin ihtiyaçları ile kaynaklarına bağlı olarak zamana ve mekâna göre değişiklik gösterebilir. Uygulanan sınırlamalar, bireye tanınan hakkın özünü zedeleyecek biçimde veya derecede kısıtlanmamalıdır. Ayrıca bir sınırlama, meşru bir amaç gütmüyorsa ve kullanılan araçlar ile ulaşılmak istenen amaç arasında makul bir orantılılık ilişkisi bulunmuyorsa, Sözleşme'nin 6 § 1 maddesiyle bağdaşmayacaktır (bk. *Zubac/Hırvatistan* [BD], no. 40160/12, § 78, 5 Nisan 2018; *Nalbant ve diğerleri/Türkiye*, no. 59914/16, § 32, 3 Mayıs 2022 ve burada yapılan atıflar).

80. Yargılama giderleri bakımından Mahkeme, "kaybeden öder" kuralı ile bir tarafın diğer tarafın masraflarını (avukatlık ücretleri dahil olmak üzere) yargılamadaki başarı oranına göre –miktarı davanın değerine bağlı olacak şekilde– ödemesini öngören ilgili kuralın, potansiyel davacıları mahkemelerde abartılı taleplerle dava açma hususunda caydırdığı sonucuna daha önce varmıştır. Bu kurallar dolayısıyla mahkemeye erişim hakkını engelleyen bir kısıtlama teşkil ettiği şeklinde değerlendirilebilir (bk. *Klauz/Hırvatistan*, no. 28963/10, § 81, 18 Temmuz 2013).

81. Bu kurallar, dayanaktan yoksun davaların ve aşırı masrafların önüne geçmek suretiyle, genel olarak yargının düzgün bir şekilde işlemesini

sağlama ve başkalarının haklarını koruma meşru amacını gütmektedir (aynı yerde, § 84; ayrıca bk. *Cindrić ve Bešlić/Hırvatistan*, no. 72152/13, § 96, 6 Eylül 2016). Buna göre, söz konusu kurallar Sözleşme'nin 6 § 1 maddesiyle *kendiliğinden* (*per se*) bağdaşmaz olarak değerlendirilemez (bk. Klauz, yukarıda anılan, § 82). Bununla birlikte, belirli bir davanın kendine özgü koşulları ışığında hükmedilen yargılama giderlerinin miktarı, bir kişinin mahkemeye erişim hakkından yararlanıp yararlanmadığının belirlenmesinde önemli bir unsurdur (bk. *Stankov/Bulgaristan*, no. 68490/01, § 52, 12 Temmuz 2007; yukarıda anılan *Klauz* kararı, § 82 ve *Čolić/Hırvatistan*, no. 49083/18, § 44, 18 Kasım 2021).

82. Mahkeme, yüksek mahkeme harçlarının başvuranın mali durumu ile haklı kılınmadığı, aksine söz konusu yargılamada uyuşmazlık konusu olan meblağın kanuni sabit bir yüzdesi temelinde hesaplandığı durumları aşırı (ve dolayısıyla mahkemenin erişim hakkının özüne zarar verici) nitelikte değerlendirmiştir (bk. *Nalbant ve diğerleri*, yukarıda anılan, § 36 ve atıfta bulunulan diğer kararlar).

(b) Söz Konusu İlkelerin Mevcut Davaya Uygulanması

83. Mahkeme, başvuran tarafından açılan tazminat yargılamasının sonucunda, Askeri İdare Mahkemesinin başvuranın taleplerini kısmen kabul ettiğini ve kendisine manevi tazminat olarak 1.052 avro karşılığı bir tutara hükmettiğini kaydetmektedir. Ulusal mahkeme bunun ardından, başvuranı idarenin vekalet ücretinden sorumlu tutmuş; bu tutarı (başvuranın, kanuni sabit bir yüzde üzerinden hesaplanan maddi tazminat taleplerinin reddedilen kısmı için 842 avro ve manevi tazminat talepleri için 526 avro olmak üzere) toplam 1.368 avro olarak hesaplamıştır (bk. yukarıda 30. paragraf). Ulusal mahkeme başvuran lehine de vekalet ücreti olarak 526 avroya hükmetmiş olsa da Mahkeme, *Musa Tarhan* kararında (yukarıda anılan, § 85) halihazırda tespit ettiği üzere, bu kalem altında hükmedilen tutarın lehtarının başvuran değil onun avukatı olması nedeniyle, bu tutarın başvuranın ödemek zorunda

olduğu toplam tutarın hesaplanmasında dikkate alınamayacağını kaydetmektedir (bk. ayrıca, yukarıda 51. paragraf). Buna göre, başvurana yüklenen vekalet ücreti, kendisine manevi tazminat olarak hükmedilen tutarı fazlasıyla aşmış ve başvuranın mahkemeye erişim hakkına bir kısıtlama getirilmiştir (bk. *bu davaya uygulanabildiği ölçüde*) (*mutatis mutandis*), *Čolić*, yukarıda anılan, § 45). Bu kısıtlamanın meşru bir amaç güdüp güdemediğinin ve kullanılan araçlar ile ulaşılmak istenen amaç arasında makul bir orantılılık ilişkisinin bulunup bulunmadığının tespit edilmesi gerekmektedir (bk. yukarıda 79. paragrafta alıntılanan içtihatlar ve yukarıda anılan *Čolić* kararı, § 45).

84. Mahkeme, Türk hukuk sisteminde "kaybeden öder" kuralının ve söz konusu davanın reddedilen kısmıyla orantılı olarak karşı tarafın vekâlet ücretinin yüklenilmesinin, *Klauz* ve *Cindrić ve Bešlić* kararlarında (her ikisi de yukarıda anılan) tespit edilenle aynı meşru amacı güttüğünü, yani potansiyel davacılara mahkemelerde abartılı taleplerde bulunmaktan vazgeçirerek yargının düzgün işleyişini sağlamayı ve mantıksız derecede yüksek yargılama giderlerinden kaçınmayı amaçladığını kabul etmektedir (bk. yukarıda 81. paragraf).

85. Söz konusu meşru amaç ile kullanılan araçlar arasındaki orantılılık hususunda Mahkeme, –mevcut davada olduğu gibi– bir tarafa hükmedilen tazminatın çok yüksek harçlarla bertaraf edilmesini haklı kılacak ağırlıklı nedenlerin bulunmadığı durumlarda, bu durumun dava açmayı anlamsız kıldığını ve ilgili tarafın mahkemeye erişim hakkını yalnızca teorik ve aldatıcı hale getirdiğini yinelemektedir (bk. *Čolić*, yukarıda anılan, § 46).

86. Mahkeme (Hükümet tarafından da belirtildiği üzere – bk. yukarıda 78. paragraf), Askeri İdare Mahkemesi önündeki yargılama sırasında başvurana adli yardım sağlandığını kaydetmektedir (bk. yukarıda 27. paragraf). Yargılamanın sonunda ulusal mahkeme, devlet idaresinin vekâlet ücretini, başvuranın manevi tazminata ilişkin reddedilen talepleri için ödenmesi gereken maktu ücret ile başvuranın maddi tazminata ilişkin reddedilen

taleplerine yasal oranın uygulanması suretiyle hesapladığı tutarı toplamak suretiyle hesaplamıştır (bk. yukarıda 30 ve 83. paragraflar). Bununla birlikte, ulusal mahkeme, başvuranı reddedilen talepleri dolayısıyla tahakkuk eden vekâlet ücretinden sorumlu tutarken, başvuranın mali durumunu ve yargılamanın başlarında kendisine verilmiş olan adli yardımı hiçbir şekilde dikkate almamıştır.

87. Bununla birlikte, başvuranın maddi tazminat talebinin aşırı olduğu ve uğradığını iddia ettiği zarara gerçekten maruz kaldığını kanıtlayan belgeler sunmadığı varsayılsa dahi, Mahkeme, başvuranın söz konusu yargılama sırasındaki tutumunun kendisine hükmedilen tazminatın ortadan kaldırılmasını haklı kılamayacağı kanaatindedir (*bu davaya uygulanabildiği ölçüde* (*mutatis mutandis*), bk. *Klauz*, yukarıda anılan, § 93). Bu bağlamda, Askeri İdare Mahkemesinin başvuranın davasını kısmen kabul ettiği ve devlet idaresinin "hizmet kusuru" bulunduğunu tespit ettiği göz önüne alındığında, başvuranın tazminat davasının dayanaktan yoksun ve dolayısıyla mesnetsiz olduğu ileri sürülemez. Ayrıca, davalılar olan Millî Savunma Bakanlığı ve Jandarma Genel Komutanlığı, 659 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin 14. maddesinin 3. fıkrası uyarınca hizmet satın alınan avukatlar tarafından değil, kendi kadrolu avukatları aracılığıyla temsil edilmiştir (bk. yukarıda 26 ve 41. paragraflar). Buna göre, mevcut davada, başvuranın tazminat miktarını çok yüksek tutması sebebiyle Devletin herhangi bir ek masrafa maruz kaldığını gösteren hiçbir husus bulunmamaktadır (*bu davaya uygulanabildiği ölçüde* (*mutatis mutandis*), bk. yukarıda anılan *Klauz* kararı, § 95). Ne dava dosyasında ne de ulusal mahkemenin tespitlerinde, başvuranın, devlet idaresinin gereksiz masraflar yapılmasına yol açacak şekilde davrandığına dair herhangi bir emare bulunmaktadır (bk. *Musa Tarhan,* yukarıda anılan, § 80).

88. Sonuç olarak, abartılı taleplerde bulunma şeklindeki usuli usulsüzlüğe yaptırım uygulanmasının iki ana sebebinden hiçbiri –yani asılsız davaların önlenmesi ve mantıksız derecede yüksek yargılama giderlerinin

engellenmesi– mevcut davada geçerli değildir (*bu davaya uygulanabildiği ölçüde* (*mutatis mutandis*), bk. *Klauz*, yukarıda anılan, § 95).

89. Bu bağlamda Mahkeme, başvuranın, yargılamanın başında daha düşük bir miktar talep edip ardından yargılama sürecinde bu miktarı artırmış olması durumunda, yasal oranın uygulanması suretiyle hesaplanan vekâlet ücretine hükmedilmesinden kaçınabileceği yönündeki Anayasa Mahkemesinin tespitine katılamamaktadır (bk. yukarıda 34. paragraf). Başvuranın davasını, talep edilen miktarın yargılama sırasında artırılmasına imkân veren yasal düzenlemenin yürürlüğe girmesinden sonra Askeri İdare Mahkemesinde açtığı doğru olsa da (bk. yukarıda 39. paragraf; ayrıca farklı yönleri bakımından karşılaştırınız, *Čolić*, yukarıda anılan, § 54), başvuran, gerçekte talep ettiğinden daha düşük bir meblağı başlangıçta istemek yerine, talebini en başından itibaren tam olarak ileri sürmüş olmasından ötürü eleştiri konusu yapılamaz. Aksi yönde bir sonuca varılması, potansiyel davacıları karşı tarafın vekâlet ücretini ödemekten kaçınmak amacıyla sistemi kötüye kullanmaya teşvik etmek anlamına gelir ve "kaybeden öder" kuralının (bk. yukarıda 84. paragraf) ve söz konusu davanın reddedilen kısmıyla orantılı olarak vekâlet ücreti hesaplamaya ilişkin yöntemin asıl amacına aykırı düşer.

90. Yukarıdaki hususlar göz önüne alındığında Mahkeme, mevcut davanın koşulları çerçevesinde, başvuranın lehine hükmedilen tazminat miktarının tamamını eriten vekâlet ücretine hükmedilmesini haklı kılacak ağırlıklı nedenlerin bulunmadığı sonucuna varmaktadır. Dolayısıyla bu sınırlama, başvuranın mahkemeye erişim hakkının özünü zedelemiştir.

91. Dolayısıyla, Sözleşme'nin 6 § 1 maddesinin ihlal edildiği sonucuna varılmaktadır.

III. SÖZLEŞME'NİN 6 § 1 MADDESİNİN İHLAL EDİLDİĞİ İDDİASI - ASKERİ İDARE MAHKEMESİNİN BAĞIMSIZLIK VE TARAFSIZLIKTAN YOKSUN OLDUĞU İDDİASI HAKKINDA

92. Başvuran, Askeri Yüksek İdare Mahkemesinin bağımsızlık ve tarafsızlıktan yoksun olduğundan şikâyet etmiştir.

93. Hükümet, heyette yer alan askeri üyelerin görevlerini yerine getirirken dış müdahalelere karşı anayasal güvenceye sahip olduklarını ileri sürerek başvuranın iddialarına itiraz etmiştir.

94. Mahkeme, *Tanışma/Türkiye* (no. 32219/05, §§ 74-84, 17 Kasım 2015) kararında benzer bir şikâyeti incelediğini ve heyette yer alan iki askeri üyenin askeri hâkim olarak yeterli anayasal güvencelere sahip olmamaları nedeniyle Askeri Yüksek İdare Mahkemesinin bağımsız ve tarafsız bir mahkeme olarak değerlendirilemeyeceğine hükmettiğini kaydetmektedir. Mevcut davada, Mahkemenin bu tespitinden ayrılmasını haklı kılacak herhangi bir husus bulunmamaktadır.

95. Mahkeme bu nedenle, söz konusu şikâyeti kabul edilebilir beyan etmekte ve bu bağlamda da Sözleşme'nin 6 § 1 maddesinin ihlal edildiği sonucuna varmaktadır (bk. *Taşçı/Türkiye*, no. 43868/06, §§ 12-14, 10 Ekim 2017 ve *B.I./Türkiye*, no. 18308/10, §§ 54-56, 11 Aralık 2018).

IV. SÖZLEŞME'NİN 41. MADDESİNİN UYGULANMASI

96. Sözleşme'nin 41. maddesi aşağıdaki şekildedir:

> "Eğer Mahkeme bu Sözleşme veya Protokollerinin ihlal edildiğine karar verirse ve ilgili Yüksek Sözleşmeci Taraf'ın iç hukuku bu ihlalin sonuçlarını ancak kısmen ortadan kaldırabiliyorsa, Mahkeme, gerektiği takdirde, zarar gören taraf lehine adil bir tazmin verilmesine hükmeder."

A. Tazminat

97. Başvuran, maddi tazminat olarak 2 milyon avro ve manevi tazminat olarak 2 milyon avro talep etmiştir.

98. Hükümet başvuranın taleplerine, dayanaksız ve aşırı yüksek olmaları nedeniyle itiraz etmiştir.

99. Mahkeme, başvuranın, iddia edilen maddi zararı destekler nitelikte herhangi bir belge sunmadığını kaydetmektedir. Bu nedenle Mahkeme, bu talebi reddetmektedir. Bununla birlikte, tespit edilen ihlalin niteliğini göz önünde bulundurarak, başvuranına hakkaniyete uygun olarak, manevi tazminat adı altında ve tahsil edilebilecek her türlü vergi hariç olmak üzere 2.000 avro ödenmesine vermektedir.

B. Masraf ve Giderler

100. Başvuran, ayrıca, Mahkeme önündeki masraf ve giderler için 120.000 avro talep etmiştir.

101. Hükümet bu talebe itiraz etmiştir.

102. Mahkemenin içtihadına göre, bir başvuran, ancak masraf ve giderlerin fiilen ve zorunlu olarak yapıldığını ve miktar olarak makul olduğunu belgelendirebildiği takdirde bunların geri ödenmesi hakkına sahiptir. Somut olayda başvuran, yaptığını ileri sürdüğü masraf ve giderlere ilişkin herhangi bir belge sunmamıştır. Mahkeme, bu nedenle başvuranın bu başlık altındaki talebini reddetmektedir (benzer yönleri bakımından karşılaştırınız, *Bülent Bekdemir/Türkiye*, no. 42881/18, § 73, 17 Haziran 2025,).

BU GEREKÇELERLE, MAHKEME, OY BİRLİĞİYLE,

1. Başvurunun kabul edilebilir olduğuna;

2. Sözleşme'nin 3. maddesinin ihlal edilmediğine;

3. Başvuranın mahkemeye erişim hakkının ihlal edilmesi nedeniyle Sözleşme'nin 6 § 1 maddesinin ihlal edildiğine;

4. Askeri Yüksek İdare Mahkemesinin bağımsızlık ve tarafsızlıktan yoksun olması nedeniyle Sözleşme'nin 6 § 1 maddesinin ihlal edildiğine;

5.

(a) Sözleşme'nin 44 § 2 maddesi uyarınca kararın kesinleştiği tarihten itibaren üç ay içinde, davalı Devlet tarafından başvurana manevi tazminat olarak, ödenebilecek her türlü vergi hariç olmak üzere, ödeme tarihindeki kur üzerinden davalı Devletin para birimine çevrilmek üzere 2.000 avro (iki bin avro) ödenmesine;

(b) Yukarıda bahsi geçen üç aylık sürenin bittiği tarihten itibaren ödeme gününe kadar geçen sürede, yukarıda bahsedilen miktara, Avrupa Merkez Bankasının söz konusu dönem için geçerli olan marjinal faiz oranına üç puan eklenmek suretiyle elde edilecek oran üzerinden basit faiz *uygulanmasına*;

6. Başvuranın adil tazmine ilişkin diğer taleplerinin reddedilmesine *karar vermiştir*.

İşbu karar, İngilizce olarak tanzim edilmiş olup Mahkeme İç Tüzüğü'nün 77 §§ 2 ve 3. maddesi uyarınca 9 Haziran 2026 tarihinde yazılı olarak bildirilmiştir.

Dorothee von Arnim	Arnfinn Bårdsen
Yazı İşleri Müdür Yardımcısı	Başkan